

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת פקודי תשע"ד שנה ג' גליון 129
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: מדוע קיבל רבן גמליאל את התואר "הזקן"

חותם שלו שכל חותם נעשה בעבור הקיום והרי יראת אלוקים היא הנותנת קיום אל החכמה כמו שאמרנו, לכן היא החותם עד שחתם בה ספרו ספר החכמה אשר חיבר בעת החכמה בישישותו אשר בישישים חכמה זקני ת"ח כל זמן שמזקינין מוסיפין חכמה. ע"כ.

עוד יש לפרש, שנקרא רבן גמליאל "זקן" מלשון זקן מלא רחמים כמובא בפסיקתא רבתי (פרשה כ"א), שבמעמד הר סיני נדמה בורא עולם לכלל ישראל כסופר מלמד תורה שנקרא זקן. כך רבן גמליאל היה מתנהג בנשיאותו עם כלל ישראל בחמלה וברחמים.

ואת גודל רחמנותו ודאגתו לכלל ישראל רואים בתקנותיו הרבות לטובתם ולתועלתם: כך הוא הורה (יבמות פרק ט"ז מ"א) "שמשיאין את האשה על פי עד אחד המעיד שמת בעלה", מספיקה עדות עד אחד כדי להתיר אשה מעגינותה ואין צריך שני עדים כמקובל בכל עניין אחר. עוד תיקן רבן גמליאל כמה תקנות בענייני גיטין (גיטין לב.): בראשונה בעל השולח גט לאשתו ע"י שליח יכול היה לבטל את השליח בינו לבין עצמו בלא ידיעת השליח, הדבר גרם לתקלות משום שהשליח אשר לא ידע אודות הביטול המשיך בשליחותו ומסר את הגט לאשה השוהה במקום רחוק, וכך היא היתה סבורה בטעות שמותר לה להינשא, על כן "התקין רבן גמליאל הזקן שלא יהיו עושין כן מפני תיקון העולם".

כמו כן בראשונה, כשהיו לבעל או לאשה שני שמות – האחד במקום כתיבת הגט, והאחר במדינת הים, היו כותבים רק שם אחד, ולא הקפידו לכתוב את שני השמות. הדבר יצר ערעורים על גיטין, באותו מקום בו לא נודעו הבעל והאשה

רבן גמליאל הזקן היה מגדולי התנאים בדור הראשון, נשיא ישראל, בנו של שמעון ובן בנו של הלל הזקן (שבת טו.), התחיל לכהן כנשיא כששים שנה לפני חורבן בית המקדש השני. על פי ספר הערוך (ערך אביי) היה הראשון שנקרא "רבן". וכינויו "הזקן" בא לו על מנת להבדילו מבן בנו, רבן גמליאל דיבנה.

אולם נראה לומר שכינוי "הזקן" בא להורות על שלמותו. כמו שכתב הכלי יקר (תחילת פרשת חיי שרה) וז"ל: ...לפי שהחסידים אע"פ שכל ימיהם שלמים, מ"מ יותר הם קונין שלימות בשנים האחרונים הקרובים לשערי מות מבימים הקודמים, הן מצד שזקני ת"ח מוסיפין חכמה, הן מצד שאז הם הולכים ומתקרבים ביותר אל האור הנצחי, על כן כל השנים הקודמים הם נחשבים לשנה אחת בערך השנים האחרונים, לפי שמצד ריבוי השלימות שנקנה בהם גם השנים דומות למרובות וכו'. עכ"ל.

דבריו הם עפ"י דברי חז"ל דתנן בסוף מסכת קינים, שזקני ת"ח כל זמן שמזקינין דעתם מתיישבת עליהם. ובמס' שבת (קנב.) איתא: 'חכמה נתוסף בהם'.

והנה אצל העולם המושג "זקן" הוא מושג שלילי המבטא את כליון הכוחות, אך אדרבה האמת הוא שזקן זהו מושג של כבוד כמ"ש (קידושין לב.): "זקן – זה שקנה חכמה", וכן אמרו (שבת נא.): "כבר הורה זקן". כי זה הביטוי של מי שהגיע למעלת השלימות בחכמה.

ודבר נפלא כתב המהר"ל (בדרוש על התורה) שמעלת ספר קהלת שבה חתם שלמה המלך את ספריו הוא משום שנכתב בזקנותו וז"ל: ולכך חתם דוקא שלמה ספרו בזה שכתב סוף דבר הכל נשמע דוקא בחיתום וסוף הספר כי קיום הדבר הוא

בשמות שצוינו בגט. לפיכך "עמד רבן גמליאל והתקין שיהו כותבין איש פלוני וכל שם שיש לו, אשה פלונית וכל שם שיש לה, מפני תיקון העולם".

כמו כן התקין רבן גמליאל הזקן (שם) "שהעדים יהיו חותמין על הגט מפני תיקון העולם", זאת בכדי שלא תצטרך האשה בבואה לקיים את הגט שבידה, לטרוח אחר עדי ראיה למעשה הגירושין.

תקנה נוספת תיקן בנוגע לגביית כתובה (שם משנה ג'), החלכה קובעת כי "אין אלמנה נפרעת (גובה כתובתה) מנכסי היתומים אלא בשבועה", מוטל עליה להישבע שלא קיבלה כבר בחיי הבעל את סך כתובתה, אולם "נמנעו החכמים מלהשביעה", היות שהתירו האלמנות לעצמן להישבע שלא קיבלו כלום מהכתובה למרות שקיבלו חלק ממנה, כי את מה שקיבלו הן חישבו בשכר עבור עבודתן וטרחתן ביתומים ולא כפירעון הכתובה. אולם בתוצאה מאי השבעתן הפסידו האלמנות את כתובתן לגמרי, על כן "התקין רבן גמליאל הזקן שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו", הנדר קל מן השבועה ושוב לא חששו להדירן.

עוד תקנה מתקנותיו של רבן גמליאל היתה בעניין עדי קידוש החודש (ראש השנה פ"ב מ"ה), בתחילה נאלצים היו העדים שבאו מחוץ לתחום כדי להעיד על קידוש החודש שחל בשבת להישאר צמודים לד' אמותיהם, כי היוצא חוץ לתחום שבת, היינו שהלך יותר מאלפיים אמה, אין לו רשות לזוז ממקומו. לפיכך התקין רבן גמליאל שיהיו מותרים ללכת מרחק של אלפיים אמה לכל רוח כדי שלא יהיו כבולים למקומם ויוכלו לנוע. הדבר נכון גם לגבי מיילדת, שיצאה חוץ לתחום בכדי לילד, וכן לזה הבא להציל מן הדליקה ומן הגייס (של שונאים) ומן הנהר (שעלה והציף), ומן המפולת, כל אלו "הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפיים אמה לכל רוח".

וכן תיקן תקנות מפני דרכי שלום כגון "אין מוחין ביד עניי גויים בלקט שכחה ופאה (גיטין נג), וכן שואלין בשלומם, מפרנסים ענייהם, מבקרין חוליהן וקוברין מתיהם (שם סא), וכן תיקן להקל על האבלים את הוצאת המת, כי קשה היתה לקרובים הוצאת המת יותר ממיתתו, והיו מקרים שהניחו הקרובים את מתיהם וברחו, ואז בא רבן גמליאל ונהג זלזול בעצמו וציוה לפני מותו שיוציאוהו בכלי פשתן ומאז נוהגים כך (מו"ק כז:).

נמצא אם כן, שרבן גמליאל הזקן תיקן תקנות רבות למען טובת כלל ישראל, וכל מעייניו היה לסייע ולעזור לעם ישראל בזמן הקשה כל כך של קודם החורבן, לכן קיבל את התואר המסמל חמלה ורחמנות: "הזקן".

שערי השגה

הדרך להגיע להשגות בעבודת ה'

א. בכיה: כתב בספר הארי וגוריו (אגרת שלישית) וז"ל: אמנם יודע למעלת כבוד תורתו, כי זאת ההשגה הגבוהה, לא זכה אליה כי אם על ידי רוב דבקותו עם אלהיו, ועל ידי כוונותיו ותעניותיו תפלותיו ובכיותיו המרובים שעשה ועל כל הענוה והיראה ואהבת השי"ת שהיתה בו, והיה מספר לתלמידיו כי על כל סוד וסוד שגילו לו מן השמים, היה בוכה דמעות כמספר שער זקנו, וכן כשרוצה לגלות סוד אחד לתלמידיו אינם רוצים ליתן רשות עד שהוא מתפלל תפילות אין מספר ובוכה דמעות כשערות ראשו. עכ"ל.

וכתב בספה"ק ראשית חכמה (שער התשובה פרק ה') וז"ל: גם יכוין לבכות למחות המקטרגים המקטרגים עליו, כי העובר עבירה אחת קנה קטיגור אחד, וכאשר יצייר עליית נשמתו למעלה, וכמה קטרוגים מקטרגים עליה ודוחים אותה לחוץ, ראוי שיבכה ויתאבל ויבוש מחטאיו, ועל ידי הדמעה מתבטלים קטרוגיו, כמו שכתב הפייטן "אנסך את דמעי לך, מחה חטאתי בדמעותי", ולכן ראוי להעביר הדמעה על מצחו ועל פניו ששם נרשמים העונות. עכ"ל.

ב. לא לשתות מים: כתב בספר מגיד מישרים למרן הבית יוסף (סוף פרשת בראשית) וז"ל: תסגף עצמך בכל האפשר, ואל תשתה מים הרבה אע"פ שכל זמן שאתה דבק בתורתני אני ה' רופאיך, מכל מקום אתה משביע היצר הרע בשתיית מים הרבה, ולא נכון לעשות כן. עכ"ל (לבד שידוע בספרים הקדושים שהמים מסמלים את התאוות ובשתייתם מרב התאוות בגופו, ולכן דרכם של צדיקים להוסיף מעט יין על המים, ולא לשתות מים לבד).

ג. שם הוי"ה נגד פניו: כתב המהרח"ו בשערי קדושה (חלק ג' שער ז') וז"ל: ואחר כך יתבודד לעתים ויחשוב ביראת ה', וישם ההוי"ה נגד עיניו תמיד, ויזהר להיות מחשבתו פנויה מכל הבלי העולם הזה וידבק באהבתו יתברך בחשק גדול, ועל ידי כן אפשר שיזכה לרוח הקודש באחד מאלו האופנים שנאמר. עכ"ל. וכתב הרמ"ק באור יקר (פרשת שלח סימן ז') וז"ל: אם יחשוב האדם כל ימיו בשם הקדוש בצורת אותיותיו בנקודותיו בפרושו בבטויו, ימשך על עצמו רוח זך אלהי ודאי, וכפי מחשבתו כן ימשך על עצמו. ע"כ. וכתב בפרי עץ חיים (שער הנהגת הלימוד): טוב לאדם שיצייר אותיות הוי"ה נגד פניו בניקוד יראה, וזה סוד "שויתי ה' לנגדי תמיד", וזהו הגורם להביא יראה גדולה בלב האדם, ולזכר נפש הטהורה.